

потяг або хіть змушує індивіда постійно шукати або хоча б мріяти про об'єкт її задоволення, до того ж змінний. Відтак саме сексуальність спонукає індивіда, з одного боку, до розчинення себе в масі, а з іншого, до постійного поширення себе і не лише за посередництва потомства, але й в спосіб агресивного ставлення до інших та світу в цілому. Проявом останнього є устремління до непомірного накопичення та невпинного і бездумного споживання.

Любов, своєю чергою, навпаки спонукає людину до самозанурення (але в жодному разі не до саморефлексії), тобто до самоспоглядання, відтворення власної цілісності, до виходу за межі абсолютно всіх зумовлюючих начал і зв'язків та уникнення всякого посередника. При цьому любов не витісняє сексуальність і не протистоїть їй, а лише сприяє її вичерпання, шляхом поступового виведення індивіда за межі зумовленості світом та іншими. Відповідно справжньою проекцією любові на становище людини є відчуття ностальгії та світлого суму.

Список використаних джерел

1. Бах Ричард. Иллюзии. [Текст] / Р. Бах ; пер. А. Сидерский, А. Мищенко. – М. : ООО ИД “София”, 2006. – 176 с.
2. Бах Ричард. Чайка Джонатан Ливингстон [Текст] : пер. с англ. / Р. Бах. – К. : София, 1998. – 127 с.
3. Кастанеда Карлос. [Сочинения] [Текст] / К. Кастанеда. – К. : София, 1995. Т. 5–6: Т. 5: Второе кольцо силы; Т. 6: Дар Орла. – 1995. – 434 с.
4. Кастанеда Карлос. [Сочинения] [Текст] / К. Кастанеда. – К. : София, 1995. Т. 7–8: Т. 7: Огонь изнутри; Т. 8: Сила безмолвия. – 1995. – 411 с.
5. Ошо. Любовь. Свобода. Одиночество [Текст] / Р. Ошо ; пер. с англ. К. Семенов. – Спб. : ИД “Весь”, 2002. – 228 с.
6. Ульяненко Олес. Знак Саваофа [Текст] : роман / О. Ульяненко. – К. : Нора–Друк, 2006. – 292 с.
7. Уоллис Эйми. Искусство психического исцеления [Текст]. – Уоллис Э. / Э. Уоллис, Б. Хенкин. – Кернейц С. Йога для Запада / С. Кернейц. – М. : Двойная звезда: Фаир, 1995. – 240 с.
8. Шах И. Путь идиотов. [Текст] : пер. с англ. / И. Шах ; пер. с англ. Х. Б. Номадов. – К. : София, 1994. – 156 с.

References

1. Bah Richard. Illuzii. [Tekst] / R. Bah ; per. A. Siderskij, A. Mishhenko. – M. : ООО ID “Sofija”, 2006. – 176 s.
2. Bah Richard. Chajka Dzhonatan Livingston [Tekst] : per. s angl. / R. Bah. – K. : Sofija, 1998. – 127 s.
3. Kastaneda Karlos. [Sochinenija] [Tekst] / K. Kastaneda. – K. : Sofija, 1995. T. 5–6: T. 5: Vtoroe kol'co sily; T. 6: Dar Orla. – 1995. – 434 s.
4. Kastaneda Karlos. [Sochinenija] [Tekst] / K. Kastaneda. – K. : Sofija, 1995. T. 7–8: T. 7: Ogon' iznutri; T. 8: Sila bezmolvija. – 1995. – 411 s.
5. Osho. Ljubov'. Svoboda. Oдиночество [Tekst] / R. Osho ; per. s angl. K. Semenov. – Spb. : ID “Ves”, 2002. – 228 s.
6. Ul'janenko Oles'. Znak Savaofa [Tekst] : roman / O. Ul'janenko. – K. : Nora–Druk, 2006. – 292 s.
7. Uollis Jeimi. Iskusstvo psihicheskogo iscelenija [Tekst]. – Uollis Je. / Je. Uollis, B. Henkin. – Kernejc S. Joga dlja Zapada / S. Kernejc. – M. : Dvojnaja zvezda: Fair, 1995. – 240 s.
8. Shah I. Put' idiotov. [Tekst] : per. s angl. / I. Shah ; per. s angl. H. B. Nomadov. – K. : Sofija, 1994. – 156 s.

Kaluga V. F., PhD, associate professor of department of history and political science, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine (Ukraine, Kyiv), kalugavl@ukr.net

The peculiarities of phenomenon of love and its correlation with projections of sexuality on human existence

Cognitive sphere of a modern man is characterized by a total confusion when it comes to the content of the concepts. When the latter has been ignored en masse due to constant conflicts and misunderstandings on inter-ethnic and inter-confessional ground a concept of love has undergone serious depreciation, whereas the very phenomenon has lost its identity. So when we deal with the concept of love we in fact have in mind projections of sexuality on human existence rather than love itself. This

article is aimed at clearing up the fact of substitution of a phenomenon of love by the projections of sexuality. The author studies possible reasons of the shift of the identity of a phenomenon of love and the peculiarities of projections of love and sexuality on human existence and their relationship in-between.

Keywords: love, projection, sex appeal, existence of man, feeling.

Калуга В. Ф., кандидат философских наук, доцент, доцент кафедры истории и политологии, Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины (Украина, Киев), kalugavl@ukr.net

Особенности феномена любви и его соотношение с “проекциями” сексуальности на человеческое бытие

Познавательной сфере современного человека присуще тотальное замешательство в плане смыслового наполнения понятий. Хотя этого в своем массовом порядке человек стремится не замечать, не взирая на постоянные конфликты и противостояния, как на индивидуальном, так и на межрасовом, межконфессиональном или межгрупповом уровнях. Смысловая “девальвация” присуща также понятию любви, а сам феномен любви потерял собственную идентичность. Таким образом, говоря о любви, человек, как правило, подразумевает под этим одну из проекций на свое бытие даже не столько самой любви, сколько сексуальности. Осмыслению факта подмены феномена любви проекциями сексуальности или иных феноменов сосредоточено основное внимание этой статьи. Автор статьи также исследует вероятные причины смещения идентичности феномена любви, особенности проекций сексуальности и любви на бытие человека и их взаимосвязь.

Ключевые слова: любовь, проекция, сексуальность, бытие человека, чувство.

* * *

УДК 1(091)

Карпова С. Г.,
кандидат философских наук, доцент кафедры
философии, Дніпропетровський національний
університет ім. Олеся Гончара
(Україна, Дніпропетровськ), intersub@ Rambler.ru

ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ПРОБЛЕМИ “ДЕКАДАНСУ” ТА “КРИЗИ” ПРЕДСТАВНИКАМИ ФІЛОСОФІЇ ЖИТТЯ

Мета дослідження – комплексний аналіз проблеми “декадансу” і “кризи” у філософії життя. Основні завдання: аналіз специфіки “декадансу” і “кризи”; виділення компаративних зв'язків у кризових побудовах представників філософії життя (А. Бергсона, В. Дільтея, Г. Зіммеля, Ф. Ніцше, О. Шпенглера).

Для реалізації поставлених завдань використовувалися такі методи: герменевтичний, компаративний, аналізу та синтезу. Розглянуто та проаналізовано основні кризові положення представників філософії життя. Зосереджено особливу увагу на дослідженні “декадансу” і “кризи” у філософії Ф. Ніцше. Визначено компаративні зв'язки в кризових побудовах представників філософії життя. Виявлено зв'язок побудов Ф. Ніцше – Г. Зіммеля – А. Бергсона (через “кризу”, “занепад”, “декаданс” і “внутрішню кризу”); Ф. Ніцше – О. Шпенглера (“катастрофа”, “закат” і “криза”); В. Дільтея – О. Шпенглера – М. Шелера (“розпад”, “криза”, “поворот”).

Ключові слова: внутрішня криза, декаданс, катастрофа, криза, філософія життя.

Все частіше світове наукове співтовариство використовує поняття “криза” коли роз'яснює сучасні соціально-гуманітарні процеси. Однак кожен конкретний автор вкладає власний зміст у нього. У той же час є історико-філософська традиція розуміння таких понять як “криза” і “декаданс”, яка найбільш яскраво проявляється у зв'язку з діяльністю представників філософії життя (починаючи з Ф. Ніцше і завершуючи О. Шпенглером та ін.). Тому дослідження проблеми “декадансу” і “кризи” в побудовах представників філософії життя дійсно є актуальними і важливими для наукового співтовариства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, на жаль, не дає можливості стверджувати що комплексно, з урахуванням компаративних зв'язків, розробляється проблема “декадансу” і “кризи” у філософії життя. Початок розгляду даної проблеми було покладено в дослідженнях Т. Сідоріною (“Парадокси кризової свідомості” (2002)). Однак у зазначеній вище роботі, на жаль, немає чіткого поділу на проблеми “декаданс” і

“криза”, специфіка їх розмежування також не визначена. “Криза” розглядається саме як “криза культури”, а інші аспекти виявляються нерозкритими. Також у монографії Сідоріної не позначені компаративні зв’язки в кризових конструкціях представників філософії життя (А. Бергсона, В. Дільтея, Г. Зіммеля, Ф. Ніцше, О. Шпенглера).

Тому мета дослідження – комплексний аналіз проблеми “декадансу” і “кризи” у філософії життя. І одним з основних завдань тут буде не тільки аналіз специфіки “декадансу” і “кризи”, але і виділення компаративних зв’язків у кризових побудовах представників філософії життя (А. Бергсона, В. Дільтея, Г. Зіммеля, Ф. Ніцше, О. Шпенглера).

Для реалізації поставлених завдань ми будемо використовувати такі методи: герменевтичний, компаративний, аналізу та синтезу.

Отже, розпочнемо виклад основного матеріалу. Ф. Ніцше осмислював кризу через особистісний аспект. Так, у роботі “Ессе Номо. Як стають самі собою” німецький філософ підводить підсумок свого творчого шляху і, по суті, формулює власне розуміння кризи. Екзистенційний аспект кризи виявляється в той момент, коли Ніцше позначає двоїсту рису свого існування – одночасне перебування у смерті і житті, що фіксує своєрідну особисту долю. Філософ пише: “Це двоїсте походження ніби від самої вищої і від самої нижчої шаблі на сходах життя – одночасно і *декадент*, і початок – усього краще пояснює цю, мабуть, відмінну для мене нейтральність, цю незалежність від партій перед обличчям спільної проблеми життя. У мене більш тонке, ніж у будь-кого іншого, почуття висхідної і низхідної еволюції; в цій області я вчитель *par excellence* – я знаю ту і іншу, втілюю ту і іншу” [4, с. 337]. І це, по суті “прикордонне” знаходження, з нашої точки зору, формулює той екзистенційний стан Ф. Ніцше, який може бути позначений як екзистенційна криза. Найбільш яскраво цей момент виявляється в тій частині побудов німецького філософа, де він описує свій стан хвороби та одужання. Тут для Ніцше на одному рівні виявляються поняття “криза”, “занепад” і “декаданс”. Так філософ зазначає: “Довгий, дуже довгий ряд років означає у мене одужання, – він означає, нажаль, також і зворотну кризу, занепад, періодичність відомого роду декадансу” [4, с. 338]. Власне можна вважати, що в даному контексті для німецького мислителя поняття “криза” в першу чергу є тотожним поняттю “занепад” і стосується в основному особистої екзистенції. По суті, стан кризи-занепаду стає необхідним для подальшої когнітивної діяльності. Таким чином, з одного боку формулюється специфіка особистої, екзистенційної за своєю суттю кризи Ф. Ніцше, а з іншого – конститується сутність екзистенційної кризи в загальному сенсі.

Тут положення Ніцше розгортаються подібно логіці ще одного представника філософії життя – А. Бергсона. Так, французький філософ у роботі “Свідомість і життя” також пише про значущість того, що ми раніше назвали “прикордонним” знаходженням. Так, він зазначає: “... мені здається правдоподібним, що свідомість, спочатку іманентна всьому живому, засинає там, де більше немає спонтанного руху, і пробуджується, коли життя спрямовується до вільної активності” [1, с. 33]. З точки зору Бергсона саме подібні ситуації активізують свобо-

ду вибору людини. Також такі стани активізують свідомість і фіксують внутрішню кризу. І саме наявність внутрішньої кризи (особистої за своєю суттю) актуалізує нашу свідомість і життя. Французький філософ задається питанням і одночасно відповідає на нього: “... в які моменти наша свідомість досягає найбільшої жвавості? Чи не в моменти внутрішньої кризи, коли ми вагаємося між двома або кількома рішеннями, коли відчуваємо, що наше майбутнє залежить від наших дій? Таким чином, зміни інтенсивності нашої свідомості відповідають більш-менш значній величині вибору або, якщо завгодно, творчості, яку ми привносимо в свою поведінку” [1, с. 33–34]. Так, по суті, А. Бергсон стверджує необхідність внутрішньої кризи для свідомої діяльності.

Ще один філософ життя, Г. Зіммель, також вказує на те, що криза є скоріше внутрішнім станом людини, відзначаючи, що “... в кожному з нас ця криза, усвідомлюємо ми це чи ні, є кризою власної душі” [3, с. 493]. Хоча при цьому людина не виявляється замкнутою тільки на себе. Можливо тому, що передбачається наявність і можливість розуміння кризи (яка в побудовах Зіммеля осмислюється саме як “криза культури”) не тільки конкретною людиною: “Приголомшені, ми стоїмо перед такими вимірами, які нескінченно далеко відводять цю кризу від погляду окремої людини, роблячи його разом з тим близьким і зрозумілим нам...” [3, с. 493].

У той же час і ніцшеанська особиста криза не несе лише песимістичний відтінок і декаданс, але передбачає і позитивний аспект. Цей аспект немов відкривається для читача в той момент, коли німецький мислитель намічає позитивний імпульс своєї особистої кризи-занепаду. Даний позитивний імпульс стає можливим саме завдяки розширенню спостережних здібностей, в результаті зміни станів хворий – здоровий. З точки зору Ніцше, його існування одночасно як декадента і не-декадента виробило мистецтво “розуміти”, “схоплювати” вигини і відтінки. Це, в свою чергу, сформулоало певний досвід. А цей досвід також не став кінцевим результатом, а вплинув на подальший розвиток. Відбулося це наступним чином: “Тепер у мене є досвід, досвід в тому, щоб переміщати перспективи: головна підстава, чому одному тільки мені, можливо, стала взагалі доступна “переоцінка цінностей”” [4, с. 339].

Тим не менш, цей позитивний аргумент для особистої кризи німецького мислителя не обов’язково може стати позитивним в об’єктивному сенсі. По суті, якщо уважно проаналізувати тексти Ніцше, то можна виявити, що автор припускає вплив його особистої, локальної кризи на глобальні процеси. Так, в результаті кризи-занепаду, декадансу, і його особистого існування одночасно в двох станах, у нього формулювалося нове “схоплювання” і розуміння, яке призвело до “переоцінки цінностей”. Для німецького філософа переоцінка цінностей стає не тільки симптомом кризи, скільки можливим варіантом свідомості та самосвідомості кризи. Ф. Ніцше пише: “Переоцінка всіх цінностей – це є моя формула для акту найвищої самосвідомості людства, який став в мені плоттю і генієм... Я суперечу, як ніколи ніхто не суперечив, і, незважаючи на це – я протилежність всезаперечного духу. Я милостивий вісник, якого ніколи не було, я

знаю завдання такої висоти, для якої досі бракувало понять...” [4, с. 407]. Далі в ніцшеанських побудовах можна спостерігати розгортання його ідеї про переоцінку цінностей і наслідки цієї можливої переоцінки. Так, філософ позначає ті події, які потенційно будуть це супроводжувати: “Бо коли істина вступить у боротьбу з неправдою тисячоліть, у нас будуть струси, судоми землетрусу, переміщення гір і долин, про які ще ніколи не марили. Поняття політики абсолютно розчиняться в духовній війні, всі форми влади старого суспільства злетять у повітря – вони покочаться всі на брехні: будуть війни, яких ще ніколи не було на землі” [4, с. 407].

Далі в положеннях Ф. Ніцше простежується ідея етико-аксіологічного сприйняття кризи і спроба осмислення його через “переоцінку цінностей”. Підтвердження цього знаходимо в роботі “Ессе Номо”. Німецький філософ називає себе “першим імморалістом”, заперечуючим (тут мається на увазі тим, хто “не приймає”) два моменти: “...по-перше, тип людини, який досі вважався найвищим, – добрих, доброзичливих, добродійних; я заперечую, по-друге, той рід моралі, який, як мораль, досяг значення і панування, – мораль декадансу, говорячи конкретніше, християнську мораль” [4, с. 408]. З точки зору Ніцше більш радикальним запереченням є друге заперечення, тому що “...занадто висока оцінка добра і доброзичливості в загальному є для мене вже наслідок декадансу, симптом слабкості, несумісний з висхідній та стверджуючим життям...” [4, с. 408]. Таким чином виходить, що філософ фіксує наявність антропологічної та етичної кризи через розгляд декадансу–занепаду типу людини і роду моралі. При цьому та християнська мораль, яка переважала вже не одне століття, фіксується Ф. Ніцше як мораль, яка свідчить про занепад. У контексті ніцшеанського вчення мораллю декадансу є саме християнська мораль, і саме її існування актуалізує і загострюється те, що ми можемо назвати (відштовхуючись від побудов німецького філософа) етичною кризою. А антропологічна криза виявляється наслідком етичної кризи.

У ніцшеанських побудовах можна виявити катастрофічні настрої при осмисленні моралі, коли німецький філософ зазначає, що “Відкриття традиційної моралі є подія, якої немає рівної, дійсно катастрофа” [4, с. 412]. Тут (через осмислення традиційної моралі як катастрофи) у певному сенсі постулюється етична криза. Таким чином, зближуються поняття “катастрофа” і “криза”, і в деяких аспектах вони сприймаються як тотожні. Цей момент співвідношення кризи у зв’язку з катастрофою також можна виявити і в побудовах інших представників філософії життя. Так, у О. Шпенглера в роботі “Роки рішень” читаємо: “На всіх зборах і у всіх газетах слово “криза” розуміється як вираження перешкоди для задоволень що проходить; тим самим люди обманюють себе відносно того факту, що мова йде про катастрофу з неозорими наслідками – цієї нормальної форми для великих історичних змін” [6, с. 62]. Вважаємо, що Шпенглер сприймає кризу як природний прояв історичних змін і не вважає вірним сприймати її як якусь катастрофу.

Однак повернемося до аналізу кризових положень Ф. Ніцше. Можна вважати, що німецький філософ, не

називаючи саме поняття “екзистенційна криза”, у своїх положеннях сформулював (орієнтуючись на власний приклад) і позначив, в чому полягає сутність екзистенційної кризи. У цьому відношенні він передбачив кризові дискурси представників екзистенціалізму ХХ століття і екзистенціального психоаналізу В. Франкла.

У той же час, якщо проблема особистої кризи Ф. Ніцше має не тільки позитивний аспект, але й передбачає якість рішення, то та глобальна криза (пов’язана з особистою кризою Ніцше), існування якої намічає німецький мислитель, не припускає позитивного вирішення. Філософ передбачав подібну ситуацію і зазначав: ““Поліпшити” людство – було б останнім, що я міг би обіцяти. Я не створюю нових кумирів, нехай навчатися у стародавніх, у що обходяться глиняні ноги. Моя справа скоріше – скидати кумири – так називаю я ідеали” [4, с. 333]. Тобто основним завданням Ніцше стає не стільки вихід із “кризи”, наявність якої (через поняття “декаданс” і “занепад”) фіксує філософ, скільки її виявлення і акцентування. Тому не можна однозначно стверджувати, що німецький мислитель ставить перед собою завдання знаходження виходу з кризи. Він одним з перших філософів виявляє існування кризи–занепаду, кризи–декадансу. У цьому відношенні його можна вважати одним з “першовідкривачів” кризи. Сам Ф. Ніцше так розуміє власне завдання: “Моє завдання підготувати людству момент вищої самосвідомості, великий полудень, коли воно озирнеться назад і погляне вперед, коли воно вийде з–під панування випадку і священників і поставить собі вперше, як ціле, питання: чому? до чого? – Це завдання з необхідністю впливає з погляду, що людство саме по собі не знаходиться на вірному шляху, що воно керується зовсім не божественно, що, навпаки, серед його найбільш священних понять про цінності зрадницьки панує інстинкт заперечення, псування, інстинкт декадансу” [4, с. 384–385]. При цьому Ф. Ніцше припускає, що ті судження та припущення, які він висуває, наступні покоління не сприйматимуть як щось конструктивне. Швидше – і передчуття цього можна виявити в текстах німецького філософа, деструктивний аспект буде зчитуватися в першу чергу. Та й сам філософ позначає у своїх роботах відчуття передчуття і переважання кризи. Так з одного боку він вважає “пам’ятником кризи” роботу “Людське, занадто людське”, а з іншого – відзначає руйнівність власних ідей. Наприклад, у роботі “Ессе Номо” Ніцше зазначає: “Я знаю свій жереб. Колись з моїм ім’ям буде пов’язуватися спогад про щось величезне – про кризу, якої ніколи не було на землі, про найглибші колізії совісті, про рішення початі проти всього, у що досі вірили, чого вимагали, що вважали священним. Я не людина, я динаміт” [4, с. 406]. Ця “вибухонебезпечність” ідей Ф. Ніцше насправді знайшла своє підтвердження в подальшій філософії. Особливо кризове мислення німецького філософа знайшло продовження і по-новому реконструювалося в побудовах філософів, які зазнали впливу Ф. Ніцше: А. Камю, Х. Ортега–і–Гассета, М. Фуко, О. Шпенглера та ін.

Окреме місце у філософії життя займають кризові побудови О. Шпенглера. Можна відзначити наявність кількох аспектів феномену кризи у філософії Шпенглера. Крім двох, явно виражених аспектів – історичного та

політичного (як можна виявити в “Занепаді Європи” [7; 8] і політичних творах) осмислення феномену кризи можна виділити й інші, які не так явно представлені, і часто реалізуються “на межі” цих криз. Водночас, “криза сучасності”, про яку пише німецький філософ, – це в першу чергу криза культури. Криза культури, з точки зору О. Шпенглера, обумовлена виникненням “світового міста” і “маси”. Німецький філософ позначає існування “великої кризи сучасності” і намагається осягнути його за допомогою світу історичних форм. Порівнюючи античність і сучасність, він приходить до ідеї “світового міста”, до якого “належить не народ, а маса” [7, с. 166]. Отже, якщо інтерпретувати положення Шпенглера, виникнення кризи не було раптовим, але “назрівало” століттями, а загострило “кризу” (в першу чергу – культури) переважання “маси” і масової культури. У зв’язку з тим, що у світовому місті домінує саме “маса”, яка здебільшого не цінує традицію і веде боротьбу проти культури, то і загострюється криза саме в культурі. А деструктивний прояв “світового міста” виражається в наступному: “Світове місто означає: космополітизм замість “вітчизни”, холодний фактичний сенс замість благоговіння перед переказом і старшинством, наукова іррелігійність як петрефакт, що представився релігії серця, “суспільство” замість держави, природні права замість придбаних. ... З цього моменту благородний світогляд виявляється також і питанням грошей” [7, с. 166]. У цьому випадку, як бачимо, перетинаються три аспекти – культурний, історичний та економічний. Причому в цьому випадку переважати несподівано починає саме економічна складова. Криза, про яку пише О. Шпенглер, з одного боку характеризується (через зазначені вище аспекти), але при цьому проявляється в конкретних проблемах (які передчував і намагався вирішити ще Ф. Ніцше).

У зв’язку з ідеєю “занепаду Європи”, в побудовах Шпенглера інтерес викликає тлумачення його положень іншими філософами. Так, аналізуючи кризове мислення та специфіку його реалізації, М. Шелер писав: “Криза Європи аж ніяк ще не симптом смерті людства, і навіть “занепаду Європи”! Як заклик до пробудження цей комплекс ідей важливий і визначний, але як про пророкування про нього такого сказати не можна. Дух – не ворог життя і душі! Звичайно, він завдає рани, але сам же їх і зцілює” [5, с. 104]. Таким чином (на прикладі інтерпретації ідей Шпенглера про занепад Європи) Шелер демонструє, що кризу непотрібно сприймати як песимістичне явище. Навпаки, вона несе і оптимістичний момент, тому що пробуджує і активізує людину і людство. У цьому відношенні положення Шпенглера і Шелера перетинаються з ідеєю В. Дільтея. Однак у Дільтея йдеться насамперед про розпад. Так, представник філософії життя, аналізуючи структуру історичної епохи, приходить до думки про динамічність процесів, які відбуваються у ній, і, по суті, формулює необхідність наявності розпаду (в даному випадку найбільш слушним можна вважати поняття “криза”, тому що воно етимологічно більш відповідає “повороту”, який має на увазі В. Дільтей). Філософ життя відзначає, що “В історичному потоці можна виділити часові періоди, коли починаючи від укладу життя аж до вищих ідей встановлюється якась духовна єдність, яка, досягнувши свого вищого пункту, знову розпадається”

[2, с. 233]. Таким чином, фіксується “розпад” як необхідна частина в структурі не тільки певної епохи, але й для можливості виникнення нової епохи. Дільтей вважає, що “Подібно до того, як ця епоха виникла з недостатності попередньої, вона так само містить в собі кордони, напруги, страждання, які готують майбутню епоху” [2, с. 234].

Отже, сформулюємо висновки проведеного в даній статті дослідження. Розглянуто та проаналізовано основні кризові положення представників філософії життя (А. Бергсона, В. Дільтея, Г. Зіммеля, Ф. Ніцше, О. Шпенглера). Зосереджено особливу увагу на дослідженні “декадансу” і “кризи” у філософії Ф. Ніцше. У конструкціях Ніцше криза осмислюється з одного боку в рамках особистої кризи, а з іншого – як криза-катастрофа через настрої нігілізму і декадансу. Визначено компаративні зв’язки в кризових побудовах представників філософії життя. Виявлено зв’язок побудов: Ф. Ніцше – Г. Зіммель – А. Бергсон (через “кризу”, “занепад”, “декаданс” і “внутрішню кризу”); Ф. Ніцше – О. Шпенглер (“катастрофа”, “занепад” і “криза”); В. Дільтей – О. Шпенглер – М. Шелер (“розпад”, “криза”, “поворот”).

Перспективним видається компаративне історико-філософське дослідження кризового мислення представників філософії життя і російської релігійної філософії кінця XIX – початку XX ст.

Список використаних джерел

1. Бергсон А. Сознание и жизнь // Бергсон А. Избранное: Сознание и жизнь. – М.: РОССПЭН, 2010. – С. 27–44.
2. Дильтей В. Построение исторического мира в науках о духе / В. Дильтей // Дильтей В. Собрание сочинений: в 6 т. – М.: Три квадрата, 2004. – Т. 3. – 419 с.
3. Зimmel’ Г. Кризис культуры / Г. Зimmel’ // Зimmel’ Г. Избранное. Т. 1. Философия культуры. – М.: Юрист, 1996. – С. 489–493.
4. Ницше Ф. Ессе Homo. Как становятся сами собою / Ф. Ницше // Ницше Ф. Собрание сочинений: в 5 т. – СПб.: Азбука, Азбука-Аттикус, 2011. – Т. 5. – С. 331–413.
5. Шелер М. Человек в эпоху уравнивания / М. Шелер // Шелер М. Избранные произведения. – М.: Гнозис, 1994. – С. 98–128.
6. Шпенглер О. Годы решений // Политические произведения / О. Шпенглер. – М.: “Канон+”, РООИ “Реабилитация”, 2009. – С. 45–221.
7. Шпенглер О. Закат Европы. Очерки морфологии мировой истории. 1. Гештальт и действительность / О. Шпенглер. – М.: Мысль, 1998. – 663 с.
8. Шпенглер О. Закат Европы. Очерки морфологии мировой истории. 2. Всемирно-исторические перспективы / О. Шпенглер. – М.: Мысль, 1998. – 606 с.

References

1. Bergson A. Soznaniye i zhizn' / A. Bergson // Bergson A. Izbrannoye: Soznaniye i zhizn'. – M.: ROSSPEN, 2010. – S. 27–44.
2. Dil'tey V. Postroyeniye istoricheskogo mira v nauках o dukhe / V. Dil'tey // Dil'tey V. Sobraniye sochineniy: v 6 t. – M.: Tri kvadrata, 2004. – T. 3. – 419 s.
3. Zimmel' G. Krizis kul'tury / G. Zimmel' // Zimmel' G. Izbrannoye. T. 1. Filosofiya kul'tury. – M.: Yurist, 1996. – S. 489–493.
4. Nitsche F. Ecce Homo. Kak stanovyatsya sami soboyu / F. Nitsche // Nitsche F. Sobraniye sochineniy: V 5 t. – SPb.: Azbuka, Azbuka-Attikus, 2011. – T. 5. – S. 331–413.
5. Sheler M. Chelovek v epokhu uravnivaniya / M. Sheler // Sheler M. Izbrannyye proizvedeniya. – M.: Gnozis, 1994. – S. 98–128.
6. Shpengler O. Gody resheniy // Politicheskiye proizvedeniya / O. Shpengler. – M.: “Kanon+”, ROOI “Reabilitatsiya”, 2009. – S. 45–221.
7. Shpengler O. Zakat Yevropy. Ocherki morfologii mirovoy istorii. 1. Geshtal't i deystvitel'nost' / O. Shpengler. – M.: Mysl', 1998. – 663 s.

8. Shpengler O. Zakat Yevropy. Ocherki morfologii mirovoy istorii. 2. Vsemirno-istoricheskiye perspektivy / O. Shpengler. – M. : Mysl', 1998. – 606 s.

Карпова С. Г., candidate of philosophical sciences, assistant professor of philosophy in the Oles Gonchar Dnepropetrovsk National University (Ukraine, Dnepropetrovsk), intersub@rambler.ru

The interpretations problem of “decadence” and “crisis” in the philosophy of life

The purpose of the article is research of the problem of “decadence” and “crisis” in the philosophy of life. Main tasks: the problem of “decadence” and “crisis” are analyzed; are found comparative relations in crisis constructions philosophers of life (Bergson, Dilthey, Simmel, Nietzsche, Spengler).

Such scientific methods were used in our research: hermeneutical, analysis and synthesis, comparative. Major crisis situation of the philosophy of life are considered and analyzed. Particular attention is paid to the study of “decadence” and “crisis” in the philosophy of Friedrich Nietzsche. Comparative crisis communication builds representatives of the philosophy of life are defined. A distinctive constructs was allocated in our research: Nietzsche – Simmel – Bergson (through the “crisis”, “decline”, “decadence” and “internal crisis”); Nietzsche – Spengler (“catastrophe”, “sunset” and “crisis”); Dilthey – Spengler – Scheler (“decay”, “crisis” and “turn”).

Keywords: internal crisis, decadence, disaster, crisis, philosophy of life.

Карпова С. Г., кандидат философских наук, доцент кафедры философии, Днепропетровский национальный университет им. О. Гончара (Украина, Днепропетровск), intersub@rambler.ru

Интерпретации проблемы “декаданса” и “кризиса” представителями философии жизни

Цель исследования – комплексный анализ проблемы “декаданса” и “кризиса” в философии жизни. Основные задачи: анализ специфики “декаданса” и “кризиса”; выделение компаративных связей в кризисных построениях представителей философии жизни (А. Бергсона, В. Дильтея, Г. Зиммеля, Ф. Ницше, О. Шпенглера).

Для реализации поставленных задач использовались следующие методы: герменевтический, компаративный, анализа и синтеза. Рассмотрены и проанализированы основные кризисные положения представителей философии жизни. Сосредоточено особое внимание на исследовании “декаданса” и “кризиса” в философии Ф. Ницше. Определены компаративные связи в кризисных построениях представителей философии жизни. Обнаружена связь построений Ф. Ницше – Г. Зиммеля – А. Бергсона (через “кризис”, “упадок”, “декаданс” и “внутренний кризис”); Ф. Ницше – О. Шпенглер (“катастрофа”, “закат” и “кризис”); В. Дильтея – О. Шпенглер – М. Шелера (“распад”, “кризис”, “новорот”).

Ключевые слова: внутренний кризис, декаданс, катастрофа, кризис, философия жизни.

* * *

УДК 1(091)

Кулик А. В., кандидат философских наук, доцент кафедры философии, Днепропетровский национальный университет им. Олесея Гончара (Украина, Днепропетровск), al.v.kulik@gmail.com

ФИЛОСОФСКИЕ ОСНОВАНИЯ ИДЕИ УПРАВЛЕНИЯ ХАОСОМ

Целью исследования является историко-философская систематизация философских оснований идеи управления хаосом в работах И. Пригожина, Г. Хакена и их последователей. Основными методами исследования выступили компаративный метод и герменевтика. Обосновано, что идея управления хаосом базируется на следующих трёх философских положениях. Во-первых, на представлении о том, что случайность и необходимость находятся в более сложных отношениях, чем это предполагают традиционные схемы. Во-вторых, на убеждении в недостаточности классических представлений о соотношении первичного и второстепенного при анализе хаоса. В-третьих, на представлениях о принципиальном антимеханицизме практики управления хаосом. Аргументируется, что на генезис идеи управления хаосом оказали влияние два фактора: осмысление трансформаций понятия “хаос” в естественнонаучном знании XIX–XX вв., а также обращение авторов идеи управления хаосом к философскому наследию. Продемонстрировано, что идея управления хаосом обладает спецификой по сравнению с другими идеями западной мысли о хаосе.

Ключевые слова: история философии, хаос, управление хаосом, синергетика, философия XX века.

(статья друкується мовою оригіналу)

Исследовательской проблемой, которая поднимается в данной статье, является выявление философских оснований одной из наиболее дискуссионных тем научных исследований XXI века. Очевидно, что новизна идеи управления хаосом требует взвешенного и обстоятельного прояснения её истоков, содержания, перспектив. И выявление философских основ данной идеи должно существенно помочь в этом.

Идея управления хаосом, высказанная в работах И. Пригожина, Г. Хакена и их последователей, изучалась такими авторами, как Э. Боллт [14], У. Вимсатт [17], Дж. Глейк [2], К. Делокаров [3], М. Каган [4], С. Капица [6], С. Келлерт [15], Е. Князева [7], Л. Няпинен [9], А. Уёмов [11] и др. Однако, историко-философские аспекты указанной темы всё ещё не получили систематического рассмотрения.

Целью настоящего исследования является историко-философская систематизация философских оснований идеи управления хаосом в работах представителей той интеллектуальной традиции, которая была заложена такими авторами, как И. Пригожин и Г. Хакен.

Итак, во второй половине XX века ряд учёных, изучавших феномены хаоса, нелинейной динамики и т.п., сочли нужным выйти из рамок естественнонаучных изысканий на уровень философских обобщений, оживив философские дискуссии новыми терминами и нестандартными подходами. Такие авторы, как И. Пригожин, Г. Хакен заложили основания теоретической традиции рассмотрения хаоса в разрезе возможностей управления им. Учения представителей данной традиции не являют собой единого целого. Это обширный и разноречивый комплекс теорий, разные составляющие которого известны под названиями “синергетика”, “теория управления хаосом”, “теория сложных систем” и др.

Сразу же отметим, что идея управления хаосом довольно неординарна. Дело в том, что в истории западной мысли хаос традиционно рассматривался как то, что может быть упорядочено лишь трансцендентными силами. Этой позиции придерживались, например, Платон, Августин Блаженный и др. философы. Представители некоторых философских учений (например, В. Соловьёв) допускали, что человек может принимать участие в такого рода упорядочении, однако, утверждения о способности человека самовластно управлять хаосом явились чем-то новым в истории мысли.

Тем не менее, нельзя сказать, что высказанная в прошлом веке идея наличия у человека способности к управлению хаосом не имела своей философской предыстории. В философии встречались учения, в которых речь шла об эффективности попыток человека отграничить себя от хаоса (Луллий, Николай Кузанский и др.). А с начала Нового времени в философской мысли стали появляться мнения о том, что человек способен предотвращать проявления хаоса в социальной сфере (Т. Гоббс, Дж. Локк).

В разработке И. Пригожиным, Г. Хакеном и их последователями концепта управления хаосом необходимо выделить два фактора: во-первых, осмысление трансформаций понятия “хаос” в естественнонаучном знании XIX–XX вв.; во-вторых, активное использование данными исследователями философского наследия.